

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE 2012

REFERAT

ELEMENTE DE ANALIZĂ PE TRATATUL DE STABILITATE FISCALĂ

ANAGNOSTE EDWARD

Student la Facultatea de Drept, Universitatea din București,

Anul III, Seria a II-a, Grupa 311,

CADRU DIDACTIC ÎNDRUMĂTOR: Prof.univ.dr. AUGUSTIN FUEREA

ELEMENTE DE ANALIZĂ PE TRATATUL DE STABILITATE FISCALĂ

=REZUMAT=

Lucrarea de față își propune a realiza o analiză a anumitor instituții care țin de Dreptul Uniunii Europene(D.U.E.) dar și de dreptul intern al României, incidente în Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța în cadrul Uniunii Economice și Monetare. În partea introductivă, sunt tratate teme precum contextul și concepții privind încheierea acestui tratat. Acest instrument juridic marcheaza trecerea fiscalității din domeniile care țin de competența exclusivă a statelor membre

U.E. în domeniile competenței partajate a U.E.. Lucrarea abordează și problema „instaurării pilonului economic”, privită ca și o modalitate de conciliere a intereselor părților contractante. Din perspectiva aplicabilității tratatului, sunt analizate în mod deosebit dispozițiile substanțiale relevante pentru România ca parte contractantă, finalul lucrării indicând și o ipoteză specială în care dispozițiile Codului Civil își găsesc relevanța din acest punct de vedere.

=RESUMÉ=

Cette ouvre a pour but de réaliser l'analyse des certaines institutions qui appartiennent au Droit de l'U.E., mais aussi au droit interne de la Roumanie et qui sont évoquées dans le Pacte de Stabilité Budgétaire. Dans la partie introductive on traite des thèmes comme le contexte et le conceptions en ce qui concerne la signature de ce traite. Cet instrument juridique marque le passage de la fiscalité dans le domaines dans lesquels les États membres de l' U.E. ont une compétence exclusive aux domaines qui appartiennent a la compétence partagé de l'U.E.. On aborde aussi le problème de l'instauration du pylon économique comme une modalité de concilier les intérêts des parties contractantes. En ce qui concerne l'application du traite, on analyse spécialement les dispositions substantielles qui sont importantes pour la Roumanie, de telle manière que le fin de l'ouvre indique une hypothèse dans laquelle les dispositions du Code Civil trouvent une grande importance.

=ABSTRACT=

The current article has the goal of creating an analysis of certain institutions belonging to the E.U. Law as well as the romanian internal law, which are incidental in the Treaty of Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. The introductory part deals with topics such as the context and the concepts regarding the conclusion of this treaty. This marks the passage of Fiscality from the matters within the exclusive competence of the Member States of the E.U. in the matters subscribed to the exclusive competence of the E.U.. The current text addresses as well the problem of the establishment of the „economic pylon”, which is seen as a way of reconciling the interests of the Contracting Parties. From the applicability point of view, the article indicates which are the relevant substantial provisions for Romania as a Contracting Party, the final part indicating a special hypothesis in which the provisions of the Civil Code are found relevant.

CUVINTE CHEIE : Tratatul de Stabilitate, state membre, principii, aplicabilitate,

MOTS-CLÉS : Traité de stabilité, les États membres, des principes, l'applicabilité,

KEYWORDS : Stability Treaty, Member States, principles, applications,

1. Anumite concepții pozitive si negative privind Tratatul de Stabilitate

Noua realitate normativă pe plan european, din perspectiva Dreptului Uniunii Europene (D.U.E.) dar și diversele probleme pe plan economic a statelor membre sunt cele care au configurat necesitatea stabilizării politicii fiscale la nivelul U.E., ducând astfel la semnarea în data de 2 martie 2012 la Bruxelles de către liderii a 25 state membre a Tratatului de Stabilitate, Coordonare și Guvernanță în Uniunea Economică și Monetară, instrument juridic asupra căruia ne vom referi în cele ce urmează drept “tratat” sau “Tratatul de Stabilitate”.

Deși reprezintă un adevărat exemplu a ceea ce înseamnă depășirea obstacolelor prin unitatea statelor, totuși opoziția Regatului Unit și a Cehiei pune sub semnul întrebării adoptarea acestui tratat.

Ea relevă două concepții destul de sumbre dar posibil destul de adevărate. Pe de o parte trebuie să pornim de la motivul realizării U.E. – fiind în acest sens în prezența unui motiv principal dar și a unui subsidiar. Cel principal se refera la concilierea dintre statele Franța și Germania, o conciliere cu un caracter profund politic deși Uniunea este o structură economică iar nu politică.

Motivul subsidiar vizează o restabilizare a economiilor celor două state , astfel că U.E. este o organizație esențialmente economică, care practic în acest context¹ (1951) a însemnat o recunoaștere implicită a incapacității statelor membre de atunci, asupra faptului că nu pot rezolva în mod individual o problemă majoră.

Astăzi se pare că istoria se repetă, observând faptul că motivul principal este crearea unei “[...]uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei , în care deciziile să fie luate cât mai aproape de cetățeni[...]”², iar motivul subsidiar îl identificăm drept o recunoaștere implicită a statelor membre care acced la acest tratat, a incapacității de a rezolva o problemă majoră , anume faptul ca ele se regăsesc pentru prima dată într-o situație care a existat mai mult teoretic decât practic, aceea a imposibilității de plată a datoriilor , este ceea ce am putea identifica în mod indirect sub denumirea de “statul în insolvență”³.

Deși sumbră această concepție, totuși, în condiții similare, decizia din 1951 a avut drept rezultat final crearea unei organizații cu mult peste ceea ce se spera a se realiza în acele timpuri, ceea ce crează o oarecare speranță pentru actualul “viitor” tratat – este ceea ce în doctrina dreptului U.E. este cunoscut sub forma interpretării a unuiia dintre principiile fundamentale ordinii juridice ale U.E. ,respectiv principiul subsidiarității. Mai exact în doctrină s-au opinat două concepții în legătură cu acest aspect, în esență faptul că principiul subsidiarității imprimă pentru popoarele Europei atât o teamă⁴ cât și o speranță, teama că Uniunea (/Comunitatea Europeană/Comunitatea Economică Europeană – în funcție de momentul istoric al U.E. la care ne raportăm) își va aroga

¹ Vezi (vz.) Ion P. FILIPESCU, Augustin FUEREA, „Drept Instituțional Comunitar European”,Editura(Ed.) Actami, București 1994, p.7-16. Pentru o lucrare mai recentă în materie, vz. Augustin Fuerea, „Manualul Uniunii Europene”,Ed.Universul Juridic, 2010, p.306 .

² Vz. Preambul T.U.E. , paragraf 14.

³ Ipoteza de lucru este următoarea : un stat membru, care deține bunuri în Domeniul Public/Privat, asupra cărora ne vom referi ca și activ al acestuia, datorită contextului economic, are de plată mai multe datorii pe anumite perioade de timp, cu dobânzi semnificative, asupra cărora ne vom referi ca și pasiv.

Ținând cont de cuantumul acestor dobânzi cât și a împrumutului în sine, care ar face chiar imposibilă pe de o parte achitarea creanțelor la termen dar și pe de altă parte , imposibilă acoperirea acestui pasiv prin bunurile deținute în activ, cât și a faptului că există organisme internaționale implicate în acest proces de "returnare a creditelor"- de exemplu Comisia Europeană în îndeplinirea rolului său de gardian al tratatelor, am putea chiar vorbi de o procedură a insolvenței la nivel internațional, cu ghilimelele de rigoare.

Sigur că aceasta ar putea fi identificată ca și o concepție sumbră, însă în lumina noului tratat, această ipoteză pare a fi în deplină actualitate având în vedere dispozițiile art.4 alin.(1)din tratat, potrivit căruia, ”o parte contractantă care face obiectul unei proceduri de deficit excesiv [...] înstitue un program de parteneriat bugetar și economic”. Pentru ipoteza intervenției C.J.U.E. în mecanismul de corecție, vz.art.8 din tratat.

⁴ Vz. Raluca BERCEA, „Critica principiului subsidiarității anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona”, în Revista Română de Drept Comunitar (R.R.D.C.), nr.2, 2010, p.92. Potrivit autorului, acest principiu era menit a proteja statele de comunitarizarea masivă a sistemului de competențe. Impactul măsurii luate asupra sistemului național este apreciat în mod cu totul marginal, din

în mod excesiv competențe, și speranța că subsidiaritatea va acționa ca și un obstacol împotriva puterilor supra-naționale.

În acest context, această doctrină o interpretăm în sensul temerii de arogare a U.E. a unor competențe din domeniul fiscal – competențe neatribuite de statele membre prin tratatele anterioare, aparținând domeniului lor strict suveran – “competența exclusivă a statelor membre(orică atribuire în acest sens de către U.E. fiind considerată o încălcare a tratatelor și a actelor de drept derivat adoptate în temeiul tratatelor), și a unei speranțe, în sensul depășirii pe de o parte a actualei crize dar și pe de alta parte a depășirii acestei incapacități a statelor membre de a

rezolva unilateral și individual o problemă majoră, fără a ajunge în acest sens sub controlul direct sau indirect a unor diferite structuri supranaționale – fie că vorbim de organizații de tipul F.M.I. sau de alte state – control care, indiferent de manifestările sale, duce la o restrângere considerabilă a unuia din obiectivele esențiale a U.E., prezent atât în preambulul Cartei Drepturilor Fundamentale a U.E. cât și în art. 3 T.U.E., mai exact crearea unei Uniuni tot mai strânse între popoarele Europei.

Dar, așa cum spuneam, există și o a II-a concepție sumbră. Aceasta relevă, prin analogie, relația creditor – debitor și interesul părților în realizarea unei “convenții” – este ceea ce este cunoscut în doctrina Dreptului Civil și Comercial drept o completare a principiului echilibrului prestațiilor părților contractante cu principiul realizării intereselor părților contractante¹.

Această posibilă consecință sumbră se poate interpreta astfel: Regatul Unit nu are niciun interes a renunța la ceea ce presupune fiscalitatea unui stat membru, respectiv suveranitatea, chiar dacă prin acest tratat nu se trece această competență din domeniul competenței exclusive a statelor membre în domeniul competențelor exclusive ale U.E., ea reprezintă totuși un pas important în consolidarea unei uniuni fiscale europene, respectiv consolidarea competențelor partajate ale U.E., fapt de altfel întărit de foarte multe dintre dispozițiile prezentului tratat.

Pe de altă parte în U.E. observăm “state creditor” precum Germania, respectiv “state debitor” – exempli gratia Italia. În această poziție, cele două tipuri de state membre – creditor și debitor – își recunosc atât o incapacitate de a rezolva problemele lor financiare pe plan intern – la nivel național (în special cea de a II-a categorie de state – state debitor), cât și intenția de a încheia o “convenție” pentru realizarea intereselor sale individuale, respectiv pentru statele debitor depășirea situației de imposibilitate temporară de acoperire a “pasivului” din bugetele lor, iar pentru statele creditor precum Germania, dorința de a avea mai multe garanții în ceea ce privește investiția realizată.

Totuși nu înseamnă că nu există și consecințe pozitive ale încheierii acestui tratat. Astfel cum am subliniat anterior, concepția sumbră în care se regăseau statele după cel de al II-lea Război Mondial, a creat o nevoie de unitate și consolidare a relațiilor dintre state, context în deplină actualitate și astăzi, nefiind vorba astăzi însă de crearea unei democrații aproximativ egale între popoarele Europei (sigur trebuie subliniată și criza industriilor carbonifere și siderurgice)², ci de asigurarea menținerii acestei fragile democrații.

Însă acest tratat reprezintă și o ciocnire între principiile dreptului U.E. și a principiilor dreptului fiscal, subliniind în acest sens caracterul profund interdisciplinar al acestui tratat. Din perspectiva Dreptului Fiscal aducem cu titlu de exemplu principiul preeminenței economicului asupra juridicului³.

ansamblul procesului lipsind orice considerente explicite legate de autonomia națională și orice proporționalizare a scopurilor comunitare respectiv naționale - op.cit., p.97.

¹ Vz. Gheorghe PIPEREA, „Introducere în dreptul contractelor profesionale”, Ed. C.H.Beck 2011. A se vedea și Ion TURCU, Liviu POP, Contractele Comerciale – Vol. I Formarea Contractelor, Ed. Lumina Lex 1997.

² Vz. Dan Drosu ȘAGUANA, Mihaela TOFAN, „Drept financiar și fiscal european”, Ed.C.H.Beck, Burești 2010, op.cit., p.20-21.

³ Potrivit art.3 alin.(2) din tratat, “regulile de la alin.(1) produc efecte[...]prin intermediul unor dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent[...]sau garantând în alt mod respectarea [...]proceselor bugetare naționale”, ceea ce configurează o obligație de rezultat – mai exact asigurarea respectării proceselor bugetare naționale, fiind lăsat pe plan secund modalitatea de a ajunge la acest rezultat – regăsindu-ne în ipoteza unei preeminențe a obligației de

Trebuie să avem în vedere, în ceea ce privește D.U.E., principiile :cooperării loiale, subsidiarității și proporționalității.

Într-adevăr, potrivit art.2 alin.(1) din tratat, “prezentul tratat se aplică și este interpretat de către părțile contractante în conformitate cu tratatele pe care se întemeiază U.E., în special cu art.4alin.(3) din T.U.E., și în conformitate cu D.U.E., inclusiv cu dreptul procedural atunci când se impune adoptarea de legislație secundară”.

Practic observăm în acest sens o aplicabilitate generală a D.U.E. în domeniul acestui tratat, și o aplicabilitate specială a prevederilor articolului 4 alineatul (3) T.U.E., articol care prefigurează, în

ceea ce privește ordinea juridică a U.E., principiul cooperării loiale, principiu în temeiul căruia “U.E. și statele membre se respectă și se ajută reciproc în îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate”.

Ca și aplicabilitate a acestui articol, respectiv al acestui principiu (al cooperării loiale), avem în vedere dispozițiile articolului 3 alin.(1) litera (e) , întărit de prevederile alineatului (2) al aceluiași articol.

Dispozițiile finale ale art.3 alin.(1) din tratat crează un “mecanism de corecție”, care se declanșează automat atunci când se observă deviații semnificative de la obiectivul pe termen mediu sau de la strategia pentru realizarea acestui obiectiv, mecanism ce are la bază principii propuse de Comisia Europeană, aplicate în dreptul intern de statele membre, prevederi care practic reiau în mod special dispozițiile generale ale art.291 alin.(1) T.F.U.E., care stipulează faptul că “statele membre iau toate măsurile de drept intern necesare pentru a pune în aplicare actele obligatorii din punct de vedere juridic ale U.E.”.

Totuși acest art.3 din tratat nu poate fi considerat ca bază legală strict pentru aplicabilitatea principiului cooperării loiale. Astfel putem observa în teza finală a art.3 alin.(2) faptul că se stipulează concordanța dintre aplicabilitatea acestui mecanism și rolul parlamentelor naționale, prin respectarea prerogativelor acestora. Această ultimă teză trebuie interpretată în concordanță atât cu prevederi aparținând D.U.E. cât și cu dispoziții constituționale specifice dreptului intern ale României. În ceea ce privește dispozițiile de drept intern, în Constituția României (art.148 alin.(2)întărit de dispozițiile art.148 alin.(4)) este stipulat expres rolul Parlamentului alături de celelalte două puteri ale statului de a garanta aducerea la îndeplinire a obligațiilor care rezultă din tratatele constitutive și actele adoptate în temeiul acestora.

Mai exact, teza finală a acestui articol apare ca bază legală pentru principiul subsidiarității, făcându-se referire la respectarea prerogativelor parlamentelor naționale, ceea ce trebuie interpretat prin coroborare cu prevederile privind procedurile prevazute de protocolul numărul 1 și 2 anexate Tratatului de la Lisabona¹, protocoale care au valoare juridică obligatorie și care instituie rolul parlamentelor naționale în verificarea respectării principiului subsidiarității.

Observăm astfel în concepția noului tratat un rol dual al parlamentelor naționale, care pe de o parte vor verifica actul legislativ în fază de proiect pentru a verifica respectarea principiului subsidiarității, iar pe de alta parte, în calitate de reprezentant al puterii legislative, vor adopta acte necesare pentru a “pune în aplicare măsuri pentru corectarea deviațiilor într-un termen stabilit”, acte care trebuie să îmbrace potrivit alin.(2) ale art. 3 din tratat, o formă juridică obligatorie și un caracter permanent.

Apare totuși în analiza noastră o ușoară inconsecvență, mai exact, cum își poate găsi aplicabilitate “rolul de control” al parlamentelor naționale, în contextul în care textul din tratat

rezultat față de obligația de mijloace. În contextul noului tratat și al intrării în vigoare a noului Cod Civil, își relevă importanța și principiul neutralității impunerii, a se vedea în acest sens dispozițiile art.5 Codul Civil – pentru o analiză mai detaliată a acestui principiu vz. infra. Pentru o abordare mai detaliată a principiilor dreptului fiscal vz. Dan Coman ȘOVA, „Drept Fiscal”, Ed. C.H.Beck, p. 30-39.

¹ Vz. Mihaela BANU, „Controlul aplicării principiului subsidiarității de către parlamentele naționale în urma intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona”, în Revista Română de Drept European (R.R.D.E.) nr.4, 2010, p. 124-129. De asemenea vz. Simona CONSTANTIN, „Reconsiderarea subsidiarității și echilibrul puterilor în U.E. în lumina Tratatului de la Lisabona și dincolo de acesta”, în R.R.D.E., nr. 3, 2010,p.134-154.

vorbește despre implicarea în procesul de luare a măsurilor de Comisia Europeană și de părțile contractante (statele membre), nefiind menționate organismele colegislativului, respectiv Consiliul (Consiliul Uniunii Europene – din punct de vedere al terminologiei noului tratat) sau Parlamentul European.

Această inconsecvență este totuși explicată și depășită prin textul tratatului și prin interpretarea sa gramaticală. Într-adevăr potrivit art. 3 alin.(2) , a II-a teza, “părțile contractante instituie la nivel național mecanismul de corecție [...] pe baza unor principii comune care sunt propuse de Comisia Europeană”, observând astfel că textul de lege nu stipulează în mod expres autoritatea care adoptă principiile comune ci doar faptul că ele sunt propuse de către Comisia Europeană.

Practic prezentele dispoziții dau naștere unei duble interpretări, în funcție de sensul utilizat de terminologia “principii comune care sunt propuse”, putând fi pe de o parte în prezența unor principii comune instituite prin acte adoptate printr-o procedură legislativă ordinară de către Consiliu și Parlamentul European, acte adoptate la propunerea Comisiei Europene. Această primă posibilă interpretare reiese din coroborarea art.3.alin.(2) teza a II-a din tratat cu prevederile art.294 alin.(1) și (2) din T.F.U.E. – în cazul unei proceduri legislative ordinare “Comisia prezintă o propunere Parlamentului European și Consiliului”.

În temeiul acestei prime interpretări, își va găsi aplicabilitate rolul parlamentelor naționale astfel cum a fost explicat mai sus.

Pe de altă parte textul din tratat poate fi interpretat și în sensul că gardianul tratatelor – Comisia Europeană - adoptă un act care conține aceste principii, statele membre urmând a adopta actele necesare având temei direct actele adoptate de Comisie. Cum amândouă interpretări pot fi posibile datorită formulării evazive a tratatului, va reveni C.J.U.E. a stabili înțelesul corect al acestui text, în conformitate cu art.19 alin.(3) litera (b) T.U.E. , C.J.U.E. fiind instituția cu scopul de a oferi D.U.E. singura interpretare care-i cu adevărat autentică.

În ceea ce privește principiul proporționalității, deși acesta nu – și găsește o reglementare în mod expres, considerăm că legiuitorul acestui tratat a avut în vedere importanța sa, în redactarea art.16 din tratat prevăzându-se faptul că “în termen de cel mult cinci ani de la data intrării în vigoare a prezentului tratat [...] se iau măsurile necesare [...] cu scopul de a include dispozițiile prezentului tratat în cadrul juridic al Uniunii Europene,” astfel încât, din terminologia utilizată de legiuitorul tratatului, respectiv “se iau măsuri necesare”, mai exact prin interpretarea sa gramaticală putem deduce că suntem în fața unei duble baze legale, pe de o parte a principiului subsidiarității, textul articolului 16 nefăcând distincție în ceea ce privește subiectul de drept – titularul care ia aceste măsuri, astfel că textul tratatului nu distinge dacă suntem în prezența unor măsuri adoptate de către instituțiile U.E. sau de către părțile contractante.

Pe de alta parte același text reliefează indirect baza legală a principiului proporționalității, astfel că , potrivit primei teze a art.296 T.F.U.E., “în cazul în care tratatele nu prevăd tipul de act care trebuie adoptat, instituțiile îl aleg de la caz la caz, cu respectarea procedurilor aplicabile și a proporționalității”, prevederile art. 16 neindicând tipul actului ce trebuie să fie avut în vedere ci doar faptul că suntem în prezența luării unor “măsuri necesare”, terminologie utilizată care , de altfel, pare a fi o reluare în mod indirect a prevederilor primei teze a art.5 alin.(4) T.U.E., potrivit căruia , în temeiul “principiului proporționalității, acțiunea U.E. în conținut și formă nu depășește ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor”. În sensul art.296 T.F.U.E. , în conformitate cu jurisprudența C.J.U.E. și cu doctrina în materie, se realizează o ierarhizare a acestor acte ale instituțiilor U.E. de adoptare a “măsurilor necesare”, trebuind a opta pentru o directivă mai de grabă decât un regulament/decizie, sau pentru o directivă cadru, în locul uneia foarte detaliate.

2. “Pilonul Economic”

Potrivit art.1 alin.(1) din tratat, “prin prezentul tratat, părțile contractante convin [...] să consolideze pilonul economic”. Apare în acest sens o discuție legată de structura pe piloni instituită prin Tratatul de la Maastricht dar desființată prin Tratatul de la Lisabona. Este o problemă cu atât mai importantă cu cât trebuie să avem în vedere caracterul puternic unitar al Tratatului de la Lisabona , astfel că desființarea structurii pe piloni nu a fost una întâmplătoare, ci ea a venit a întări prevederile art.47 T.F.U.E. , potrivit cărora, U.E. are personalitate juridică¹, mai exact , s-a avut în vedere întărirea caracteristicii U.E. de organizație internațională (chiar sui generis).

Existența structurii pe piloni² astfel cum a fost stabilită prin Tratatul de la Maastricht , deși reprezintă un pas important în construcția europeană, ea totuși reprezintă și o piedică în realizarea unei aplicabilități uniforme și unitare a D.U.E. în dreptul intern al statelor membre, întrucât o astfel de continuare și după 1 decembrie 2009 ar fi negat posibilitatea îndeplinirii obiectivelor U.E. astfel cum sunt prevăzute de tratat.

Într-adevăr, potrivit Tratatului de la Lisabona, C.J.U.E. deține competențe depline privind fostul pilon 3, în timp ce pentru fostul pilon 2, aceasta, de regulă, nu are competență³.

Această analiză își găsește relevanță pentru că, având în vedere vechea organizare pe piloni, se pun două întrebări în contextul actual. Pe de o parte se ridică întrebarea dacă suntem în prezența unei reînființări a structurii pe piloni astfel cum a fost instituită prin Tratatul de la Maastricht, iar pe de altă parte, care vor fi regulile care vor governa aceste structuri (“piloni”)?

Privind prima întrebare, trebuie să pornim de la analiza Tratatului de la Maastricht, astfel că obiectivul înființării structurii pe piloni nu a fost acela de a se crea o organizație internațională tripartită, ci a reprezentat un consens politic al statelor membre, o conștientizare a faptului că pentru realizarea obiectivelor propuse, numai erau suficiente competențele prevăzute inițial pentru această formă de asociere.

Dar astfel cum se arată și în doctrină, lărgirea competențelor la nivel supranațional, este un proces complex. În contextul Tratatului de la Maastricht, acesta ar fi reprezentat o nouă etapă în “crize și eșecuri” ale dimensiunii calitative ale dezvoltării construcției comunitare⁴, luându-se în acest sens de statele membre un compromis, neadăugându-se în mod direct Comunității Europene noi competențe ci stabilindu-se structura pe piloni, fapt de deplină actualitate și în contextul prezentului tratat.

Într-adevăr, potrivit art.1 al.(2) din tratat, acesta (tratatul) se va aplica pe deplin statelor membre Zonei Euro, pentru celelalte state membre găsimu-și aplicare dispozițiile speciale (astfel cum sunt stipulate la art.14 din tratat).

Practic în contextul actual, nu exista o repartizare pe piloni astfel cum a fost stabilită de Tratatul de la Maastricht, dar din rațiuni similare cu cele avute în vedere la momentul adoptării Tratatului de la Maastricht, respectiv lipsa unui consens politic al statelor membre, s-a optat pentru înființarea unui astfel de “pilon economic”, care în fapt, reprezintă o conciliere între interesele părților contractante, în general, și a statelor membre de tipul creditor-debitor, în special.

În ceea ce privește problema dispozițiilor incidente acestui “pilon”, apar lămuriri în art.3 al.(1) din tratat, care stipulează faptul că prevederile acestui alineat se aplică în plus față de obligațiile care rezultă din D.U.E. și fără a le aduce atingere, ținându-se seama în acest sens de prevederile art.

¹ Vz. Bianca Maria Carmen PREDESCU, „Tratatul de la Lisabona – continuitate și noutate în gândirea instituțională a U.E.”, în R.R.D.C., nr.2, 2010, p.100-109. Potrivit acestei doctrine, se apreciază că Tratatul de la Lisabona (TL) reușește a definitiva procesul de fuziune început la Maastricht, punând bazele unei singure persoane juridice – ‘Lisabona este o continuare și definitivare a gândirii Maastricht de a avea un singur subiect de drept – Uniunea, personalitatea sa juridică fiind explicit arătată’, op.cit., p.102.

² Pilonul comunitar, P.E.S.C. și J.A.I., pentru detalii vz. Augustin Fuerea, „Manualul Uniunii Europene”, Ed.Universul Juridic, 2010,p.256.

³ Prin excepție, C.J.U.E. are competența de a controla pe de o parte delimitarea dintre competențele U.E. și P.E.S.C., a cărui punere-n aplicare – P.E.S.C. – nu trebuie să aducă atingere exercitării competențelor U.E. (vz.art.40 T.U.E). În al II-lea rând, C.J.U.E. are competența de a se pronunța pentru acțiunea în anulare îndreptată împotriva deciziilor care prevăd măsuri restrictive împotriva resortisanților U.E., decizii adoptate de Consiliul U.E.. Pentru aspecte suplimentare de drept procesual, vz. Oana-Măriuca PETRESCU, „Dreptul Procesual al Uniunii Europene”, Ed.C.H.Beck.,2010. Pentru detalii privind sistemul competențelor, vz.Augustin FUEREA, „Manualul Uniunii Europene”, Ed.Universul Juridic,2010, p.267-273.

⁴ Pentru critici formulate de doctrină în privința TL ca potențială etapă în “crize și eșecuri” vz. Dumitru MAZILU, „Ratificarea Tratatului de la Lisabona – o contribuție importantă în procesul construcției europene”, în 9-11 ale Titlului IV din tratat, privind coordonarea politicii economice și convergența, observând astfel o întărire a competențelor partajate din domeniul dreptului U.E..

Însă precizarea termenului “pilon” în actualul tratat determină analiza problemei destinatarilor în cauză. Această problemă apare cu atât mai importantă cu cât ea pare a prefigura existența unor noi categorii de state membre, distinctă de clasificarea state membre creditor-debitor. Avem în vedere, în acest sens, 2 tipuri de subclasificări.

Un prim subtip de clasificare repartizează statele membre după criteriul apartenenței la Zona Euro. Astfel vom întâlni state membre U.E. și simultan membre ale Zonei Euro, state membre U.E. care doresc aderarea la Zona Euro și respectiv state membre U.E. care nu doresc apartenența la Zona Euro (precum Regatul Unit).

Această primă subclasificare își relevă importanța prin analiza prevederilor art.1 al.(2), pentru statele membre Zonei Euro existând o aplicabilitate integrală, în timp ce pentru statele membre U.E. care nu aparțin Zonei Euro dispunându-se reguli speciale în art.14 ultimele alineate.

O alta subclasificare este instituită prin prisma prevederilor art.14 din tratat. În acest sens, vom subclasa statele membre U.E. în state membre aparținând Zonei Euro care au depus instrumentele de ratificare în condițiile art.14 al.(2), state membre aparținând Zonei Euro care nu au ratificat tratatul dar cu aplicare a art.14 al.(3) teza finală, state membre U.E. care nu aparțin Zonei Euro dar care doresc accedea la aceasta, și state membre U.E. care nu aparțin Zonei Euro și care nu doresc apartenența la acest tratat.

Deși această a II-a subclasificare pare în fapt o analiză a primei subclasificări cu aplicare a împărțirii primei categorii după criteriul depunerii instrumentelor de ratificare, distincția dintre cele două clasificări este relevantă întrucât a II-a subclasificare ridică problema momentului de aplicare a prezentului tratat în dreptul intern al statelor membre, în timp ce prima subclasificare are în vedere un posibil obstacol în calea realizării unei “uniuni tot mai strânse între popoarele Europei”, mai exact o piedică în realizarea obiectivelor prevăzute de T.U.E. – “coeziunea economică și teritorială”, semnalându-se în doctrină chiar teama unei eventuale fragmentări a U.E. în 3 structuri.

3. Aplicabilitatea tratatului prin prisma ordinii juridice interne a României

În ceea ce privește România, ca membru al U.E., trebuie să subliniem un set de observații aflate în strânsă legătură cu clasificarea anterioară, mai exact trebuie să analizăm aplicabilitatea acestui instrument juridic în dreptul intern al României.

În primul rând trebuie să pornim de la calitatea României de stat membru al U.E. dar nu și de stat membru al Zonei Euro. În acest sens își va găsi aplicabilitate art.1 alin.(2) teza finală din Tratatul de Stabilitate, pentru România aplicându-se acest tratat în măsura și condițiile prevăzute de art.14 din tratat.

Prima teza din alin.(1) al art.14 din tratat prevede faptul că “prezentul tratat se ratifică de către părțile contractante în conformitate cu cerințele lor constituționale,” astfel încât în cazul României acesta va urma procedura prevăzută de ordinea juridică internă a României, mai exact vor trebui îndeplinite cinci cerințe esențiale astfel cum au fost subliniate și de doctrină¹, cerințe care în fapt, prefigurează dispozițiile art.11 și ale art. 20 din Constituția României. Astfel potrivit art.11 alin.(2) Constituția României, tratatele ratificate de Parlament în condițiile legii, aparțin dreptului intern. În completare art.11 alin.(1) Constituția României stipulează obligația statului român de a îndeplini întocmai și cu bună-credință obligațiile care rezultă din tratate.

Alineatul (3) al art.11 Constituția României prefigurează cea de a III-a condiție, respectiv, “în cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare

R.R.D.E., nr.6, 2010, p.181. Potrivit acestei opinii, în cazul în care tendințele de subordonare se vor accentua, procesul acestei construcții va fi pus sub semnul întrebării, ca și în cazul încercărilor anterioare de unificare a Europei, op.cit., p.184-185.

¹ Vz. Ioan MURARU, Elena Simina TĂNĂSESCU, „Drept Constituțional și instituții politice”, Vol. I, ed.13, Ed. C.H.Beck, p.31-33. Ca și condiții pentru ca un tratat să fie izvor de Drept Constituțional Român, vz. Ștefan Deaconu, „Drept Constituțional”, Ed. C.H.Beck 2011, p.19.

Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției”. Această condiție relevă faptul că anterior a se supune votului Parlamentului, actul în cauză trebuie supus “filtrului” conformității cu Constituția. În acest sens, potrivit art.146 litera (b), Curtea Constituțională se “pronunță asupra constituționalității tratatelor sau altor acorduri internaționale, la sesizarea unuia dintre președinții celor două Camere, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori”.

Prevederea art.146 litera (b) este importantă pentru că ea indică în mod exhaustiv subiectele de drept care au posibilitatea a sesiza Curtea Constituțională în vederea realizării verificării

conformității tratatului supus ratificării, observând în acest sens absența posibilității sesizării Curții Constituționale din oficiu.

Un al doilea aspect al acestei a III-a cerințe învederează soluția necesară a fi luată în cazul existenței unei neconformități între Constituție și tratat (respectiv Tratatul de Stabilitate în analiza noastră), mai exact se dispune începerea “procedurii de revizuire” a Constituției, aceasta realizându-se în conformitate cu prevederile Titlului VII privind Revizuirea Constituției, respectiv articolele 150-152 din Constituția României.

Ultimele două cerințe subsumează prevederile art.20 Constituția României , astfel că potrivit art.20 alin.(1), “dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte”, în timp ce alin.(2) al aceluiași articol stipulează prioritatea reglementărilor internaționale față de cele interne în ceea ce privește drepturile fundamentale. Aceste ultime două cerințe ridică întrebarea cum își găsește aplicabilitatea art.20 Constituția României în contextul Tratatului de Stabilitate, în condițiile în care dispozițiile sale fac referire în mod special la părțile contractante respectiv anumite instituții ale U.E., întrebare asupra căreia ne vom opri a o analiza în finalul acestei lucrări.

În ceea ce privește momentul intrării sale în vigoare – a Tratatului de Stabilitate , mai exact momentul de când putem considera în mod deplin aplicabile dispozițiile art.148 alin.(2) și alin.(4) ale Constituției României, potrivit art.14 alin.(4) din tratat, acesta se va aplica României (având în vedere calitatea sa de parte contractantă) de la data intrării sale în vigoare, prezentând interes în acest sens art.14 alin.(2), care prevede un termen pentru intrarea în vigoare a acestui tratat – data de 1 ianuarie 2013 – termen afectat însă de condiția suspensivă a depunerii instrumentelor de ratificare de minim 12 state membre ale U.E. și ale Zonei Euro.

Practic observăm că, pentru intrarea acestui tratat în vigoare, nu este necesară aderarea în mod unanim(a tuturor)a statelor membre, ci este suficientă îndeplinirea acestei proceduri de către statele membre care totalizează 2/3 din numărul total al statelor membre ale U.E. și a Zonei Euro. pentru ca acest tratat să poată să producă efecte juridice, fără a aduce atingere drepturilor și obligațiilor celorlalte state membre ale U.E. și a Zonei Euro, fapt dovedit și prin dispozițiile art.14 alin.(3) teza finală din tratat, potrivit căruia, aplicarea acestui instrument juridic pentru statele membre U.E. și a Zonei Euro care nu l-au ratificat este realizată din momentul primei zi care urmează depunerii instrumentelor de ratificare, - dispoziție întărită (cu titlu de exemplu) de art. 3 alin. (1), conform căruia regulile cuprinse în art.3 își vor găsi aplicare fără a aduce atingere obligațiilor ce decurg din dreptul Uniunii Europene.

Termenul de 1 ianuarie 2013 nu este însă considerat un termen viitor și cert în mod cumulativ, astfel că tratatul în art. 14 alin.(2) prevede posibilitatea în cazul neîndeplinirii acestei condiții analizate anterior, ca acesta – tratatul – să intre în vigoare în prima zi a lunii care urmează depunerii celui de al doisprezecelea instrument de ratificare .

În al II-lea rând , din perspectiva aplicabilității în dreptul intern al României, prevederi importante sunt aduse atât de Tratatul de Stabilitate dar și de ordinea juridică internă a României.

Potrivit art.16 din tratat, în termen de cel mult 5 ani de la data intrării în vigoare – astfel cum a fost analizată mai sus – se vor lua măsuri necesare în scopul de a include dispozițiile tratatului în cadrul ordinii juridice a U.E. . Această dispoziție, alături de cele de la art.2 alin.(1) și (2) din tratat (astfel cum au fost analizate în cadrul discuției privind principiile), prefigurează dispoziții cu caracter general al aplicării sale.

Prevederi speciale privind aplicabilitatea sa întâlnim stipulate în art.3 alin.(2) ale tratatului. Potrivit acestuia, pentru aplicarea dispozițiilor art.3 alin.(1), se dă posibilitatea părților contractante, a alege măsurile adecvate pentru producerea de efecte a regulilor stipulate în art.3 alin.(1) din tratat, părțile contractante putând opta pentru un instrument juridic cu valoare fundamentală – precum Constituția – sau pentru un alt act, cu condiția să fie vorba de un instrument juridic care conține dispoziții cu forță juridică obligatorie și caracter permanent.

Atunci când niciunul din demersurile prezentate anterior nu este posibil, tratatul prevede existența unui echivalent al acestor instrumente juridice, mai exact acordarea de garanții pentru

asigurarea respectării și aderării pe deplin a dispozițiilor art.3 alin.(1) pe tot parcursul proceselor bugetare.

Formularea “de preferință constituțională” are în vedere atât posibilitatea obținerii unui consens al statelor membre pentru a se asigura adoptarea acestui tratat, dar și situația în care în dreptul intern al statelor membre în cauza nu există un act juridic de tipul Constituție – luându-se astfel în calcul și posibilitatea aderării¹ pe viitor a unor state care prezintă o ordine juridică internă de tip cutumiar. (de exemplu Regatul Unit)

În ceea ce privește dispozițiile dreptului intern al României privind aplicabilitatea acestui tratat, acestea sunt concretizate în norme cu valoare juridică obligatorie – precum Codul Civil, dar și prin norme cu valoare juridică fundamentală – precum Constituția României din 2003.

Analiza prevederilor constituționale are în vedere în mod special art.148 și în mod general art.11² din Constituția României. Art.148.alin.(2) reprezintă baza legală pentru ceea ce este cunoscut în doctrina și jurisprudența D.U.E., drept aplicabilitatea prioritara a D.U.E. în dreptul intern al statelor membre, în situația de față fiind vorba de prioritatea prevederilor Tratatului de Stabilitate(din momentul intrării sale în vigoare) în dreptul intern al României.

În acest sens, art.148 alin.(2) este întărit de art.148 alin.(4) Constituția României, aducând completări în sensul stipulării instituțiilor de drept intern care au rolul asigurării aplicării prioritare a Tratatului de Stabilitate în dreptul intern al României.

Astfel potrivit art.148 alin.(4) Constituția României, “Parlamentul, Președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării și din prevederile alineatului(2)”.Dispoziția este relevantă întrucât atunci când vorbim de violări a D.U.E. de către statele membre, în acest context încălcări a Tratatului de Stabilitate(din momentul intrării sale în vigoare), vom avea în vedere încălcări D.U.E.,în general, și a Tratatului de Stabilitate, în special, de către statele membre indiferent că instituția vinovată aparține puterii executive,legislative sau judecătorești.

Dar cum spuneam anterior, ordinea juridică internă a României nu se limitează doar la prevederi cu forță constituțională. Dobândirea României a calității de stat membru al Uniunii Europene³ a determinat schimbări majore atât din perspectivă internațională⁴ cât și internă. Noua realitate normativă internă a României, generată de aderarea la U.E., a văzut intrarea-n vigoare a unui nou Cod Civil⁵.Din perspectiva relevanței pentru D.U.E. putem da cu titlu de exemplu art. 2612, 4 și 5 Codul Civil. Ne interesează în mod special prevederile art.5 din Codul Civil, potrivit căruia, “în materiile reglementate de prezentul cod, normele dreptului Uniunii Europene se aplică în mod prioritar, indiferent de calitatea sau statutul părților”.

Astfel acest articol reprezintă o reluare a art.148 alin.(2) din Constituția României,

¹ Potrivit art.15 din tratat, statele membre ale U.E., altele decât părțile contractante, pot adera la prezentul tratat.

² Vz.supra. Pentru raportul dintre Constituție și tratatele internaționale vz. Ștefan Deaconu, *Drept Constituțional*, p.197-198. Potrivit autorului, legea internă contrară tratatului internațional nu este abrogată de tratat, ci ea devine inaplicabilă, pe cale de consecință, în eventualitatea încetării aplicării tratatului în cauză, legea internă redevine activă.

³ 01 ianuarie 2007.

⁴ Cu titlu de exemplu, în Tratatul de Aderare a Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană, a existat o clauză care stipula că întreg aquis-ul comunitar se va aplica și pentru România, astfel încât România a trebuit să modifice respectiv să denunțe o serie de acte internaționale.

⁵ Adoptat prin Legea nr.287/2009 privind Codul Civil, republicat în Monitorul Oficial nr.505 din data de 15 iulie 2011, și intrat în vigoare de la data de 1 octombrie 2011 prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul Civil.

aducându-se ca și completare teza finală a art.5 Codul Civil, potrivit căreia “se aplică [...] indiferent de calitatea sau statutul părților”, prevedere care trebuie privită prin prisma art.2 alin.(1), respectiv art.3 alineatul (1) din Codul Civil.

Potrivit art.2 alin.(1) Codul Civil, dispozițiile Codului Civil reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil. Pentru înțelegerea sa, vom corobora art.2 alin.(1) Codul Civil cu prevederile art.25 alin.(1)Codul Civil, potrivit căruia, subiectele de drept civil sunt persoanele fizice și persoanele juridice.

Potrivit art.3 alin.(1), prevederile Codului Civil se aplică și raporturilor dintre profesioniști

precum și raporturilor dintre aceștia – profesioniști¹ – și orice alte subiecte de drept civil – rămânând aplicabile pentru teza finală a acestui alineat dispozițiile art.2 alin.(1) și a art.25 alin.(1) din Codul Civil. Astfel, din analiza celor prezentate mai sus, vom putea distinge din punct de vedere al calității părților din perspectiva dreptului privat, între simpli particulari și profesioniști, clasificare utilă pentru interpretarea “în litera sau spiritul” dispozițiilor art.5 Codul Civil².

Practic subiectul de drept intern nu se va putea prevala de calitatea sa de profesionist sau de simplu particular pentru a se excepta de la categoriile de persoane vizate de anumite măsuri luate de statul român în vederea asigurării îndeplinirii obligațiilor care rezultă din Tratatul de Stabilitate.

Pentru a putea înțelege mai bine această problemă, cu titlu de exemplu avem situația ipotetică în care statul român, ulterior intrării în vigoare a Tratatului de Stabilitate, adoptă un set de măsuri pentru asigurarea îndeplinirii cerințelor prevăzute de art.3 alin.(1) din tratat, măsuri de ordin fiscal care pot viza anumiți particulari, însă nu priviți în mod individual și direct³, sau anumite categorii de profesioniști.

Acțiunea, intentată de persoana (simplu particular sau profesionist) vizată de măsuri, împotriva dispozițiilor adoptate de stat, invocând calitatea sa de simplu particular sau profesionist, cu scopul de a cere a nu i se aplica măsurile luate de România (în ipoteza noastră de ordin fiscal) în mod legal în vederea îndeplinirii obligațiilor prevăzute de Tratatul de Stabilitate, nu va putea fi admisă de instanța judecătorească, întrucât ar reprezenta atât o încălcare a art.5 Codul Civil cât și a art. 148 alin.(2) Constituție, iar în subsidiar, această hotărâre ar prefigura o încălcare de către statul român a obligațiilor care rezultă din tratatele constitutive și modificatoare.

Prin excepție, opinăm totuși ca s-ar putea admite acțiunea acestuia atunci când sunt aduse atingeri drepturilor sale, în sensul art.4⁴ Codul Civil, respectiv art.20 din Constituție.

¹ Vz. Gheorghe PIPEREA, „Drept Comercial. Întreprinderea”, Ed. C.H.Beck 2012. Potrivit autorului, pentru a discuta de calitatea de “profesionist”, trebuie îndeplinite în mod cumulativ următoarele condiții: să exploateze o întreprindere în sensul art.3alin.(3)Codul Civil, să aibă obligația de a se înregistra într-un registru public – de exemplu Registrul Comerțului- pentru opozabilitate terți, iar în al III-lea rând, să aibă un patrimoniu afectat exploatarea întreprinderii.

² Potrivit art.2 alin.(2) Codul Civil, prezentul cod cuprinde regulile care reprezintă dreptul comun pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale.

³ Vz. de ex. Hotărârea C.J.U.E.din 15 iulie 1963,Cauza - 25/62, Plaumann și Co împotriva Comisiei Europene.

⁴ Potrivit art.2alin.(2)Codul Civil, în cazul în care există neconcordanțe între pactele și tratatele la care România este parte, privitoare la drepturile fundamentale ale omului, și prezentul cod, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care prezentul cod conține dispoziții mai favorabile. Practic art.2 alin.(2) Codul Civil reprezintă specia, art.20 alin.(2)Constituția României fiind genul, potrivit căruia, în cazul unei neconcordanțe între legislația internațională și cea internă, cu obiect drepturile fundamentale ale omului, atunci își vor găsi prioritate dispozițiile legislației internaționale, exceptând situația în care Constituția sau legile interne (Codul Civil din punct de vedere al art.2.alin.(2)al acestuia) conțin dispoziții mai favorabile.

Potrivit art.2 alin.(1)Codul Civil, “în materiile reglementate de codul civil, dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția, Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte.”, articol care reprezintă o reluare a prevederilor art.20 alin.(1) din Constituția României.

În ceea ce privește acest raport între legea internă, D.U.E. și Convenția Europeană a Drepturilor Omului(C.E.D.O.), vz. Wouter P.J.WILS, „Competențe ale U.E. de aplicare a regulilor în materia concurenței și drepturile și garanțiile procedurale:raportul dintre D.U.E., dreptul național, Carta Drepturilor Fundamentale a U.E. și C.E.D.O.”, în R.R.D.E., nr.1, 2011, p. 45-49. În temeiul situației ipotetice construite, vz. de asemenea și Titus CORLĂȚEANU, „Obligațiile ce revin statelor în urma hotărârilor de condamnare pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului”, în R.R.D.E., nr.4, 2010, p.144-166.

BIBLIOGRAFIE:

1. Augustin FUEREA, „Manualul Uniunii Europene”, Ediția (ed.) a IV-a, Editura (Ed.) Universul Juridic, București 2010;
2. Ion P. FILIPESCU; Augustin FUEREA, „Drept Institutional Comunitar European”,Ed. Actami, București 1994 ;
3. Oana-Măriuca PETRESCU, „Dreptul Procesual al Uniunii Europene”, Ed.C.H.Beck., 2010;

4. Dan Drosu ȘAGUANA, Mihaela TOFAN, „Drept financiar si fiscal european”, Ed.C.H.Beck, Buresti 2010;
5. Dan Drosu ȘAGUNA, Dan Coman ȘOVA „Drept Fiscal”, Ediția a IV-a, Editura C.H.Beck,2011;
6. Dan Coman ȘOVA, „Drept Fiscal”, Ed. C.H.Beck, 2011 ;
7. Ioan MURARU, Elena Simina TĂNĂSESCU, „ Drept Constituțional și instituții politice”, Vol. I, ed.13, Ed. C.H.Beck;
8. Ștefan DEACONU, „Drept Constituțional” , Ed. C.H.Beck 2011;
9. Gheorghe PIPEREA, „Introducere în dreptul contractelor profesionale”, Ed. C.H.Beck 2011;
10. Gheorghe PIPEREA, „Drept Comercial. Întreprinderea”, Ed. C.H.Beck 2012;
11. Ion TURCU, Liviu POP, „Contractele Comerciale – Vol. I Formarea Contractelor”, Ed. Lumina Lex 1997;
12. D. LASOK, J.W. BRIDGE, „An introduction to the Law and Institutions of the European Communities”, Ed.Butterworths, London,1991;
13. G.Isaac, „Droit Communautaire Général”,ed.4, Paris, 1994;
14. Charles ZORGBIBE, „Histoire de la Construction Européene”, Ed. P.U.F., Paris, 1993;
15. H.SWIT, P.HERZOG, „The Law of the EEC Treaty”, New York, 1976;
16. Raluca BERCEA, „Critica principiului subsidiarității anterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona”, în R.R.D.C., nr.2, 2010;
17. Simona CONSTANTIN, „Reconsiderarea subsidiarității și echilibrul puterilor în U.E. în lumina Tratatului de la Lisabona și dincolo de acesta”, în R.R.D.E., nr. 3, 2010;
18. Mihaela BANU, „Controlul aplicării principiului subsidiarității de către parlamentele naționale în urma intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona”,în R.R.D.E. nr.4, 2010;
19. Bianca Maria PREDESCU, „Tratatul de la Lisabona – continuitate si noutate in gandirea institutionala a U.E.”, in R.R.D.C., nr.2, 2010;
20. Titus CORLĂȚEANU, „Obligațiile ce revin statelor în urma hotărârilor de condamnare pronunțate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului”, în R.R.D.E., nr.4, 2010;
21. Dumitru MAZILU, „Ratificarea Tratatului de la Lisabona – o contribuție importantă în procesul construcției europene”, în R.R.D.E., nr.6, 2010;
22. Wouter P.J.WILS, „Competențe ale U.E. de aplicare a regulilor în materia concurenței și drepturile și garanțiile procedurale:raportul dintre D.U.E., dreptul național, Carta Drepturilor Fundamentale a U.E. și C.E.D.O.”, în R.R.D.E., nr.1, 2011;
23. Noul Cod Civil, Ed. Universul Juridic, București 2011;
24. Constituția României și 2 legi uzuale, Ediția a V-a, Editura Hamangiu, 2009;
25. Tratatul Fundamental ale Uniunii Europene, Editura C.H.Beck, București 2010;
26. Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța în cadrul Uniunii Economice și Monetare;
27. Tratatul de aderare a Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană, ratificat prin Legea nr. 157/2005.